

Církevní správa v bouřlivém 20. století (od roku 1918)

Církevní správa
Mgr. Petr Elbel, Ph.D.

Jaro 2024

Církevní správa za 1. republiky

Vyhlášení Československé republiky => v českých zemích: vyrovnávání se s dědictvím monarchie i s katolickou církví.

=> rozpad katolické církve v Čechách, kdy progresivní čeští duchovní (Jednota katolického duchovenstva, **P. Karel Farský**) na počátku roku 1920 založili vlastní církev: **Církev československá** = v podstatě národní církev; bohoslužby v českém jazyce; přijímání podobojí; zrušen celibát kněží.

Církevní správa: ponechána struktura diecézí (Praha, Plzeň, Hradec Králové, Brno, Olomouc-Ostrava) v čele s biskupy; v čele celé církve **patriarcha**.

Za protektorátu církev přejmenována na **Českomoravskou církev**; po válce návrat k původnímu názvu; 1971 navíc **Církev československá husitská**

Postupné sblížení s protestantskými církvemi (od 1994 člen Společenství evangelických církví v Evropě – tzv. Leunberská konkordie [zal. 1973])

Církevní správa za 1. republiky

Moderní architektura kostelů CČS (tradičně označovány jako sbory; základní jednotkou církevní správy je však **náboženská obec**) z doby 1. republiky (zleva Praha Smíchov, Olomouc, Brno Královo Pole):

Církevní správa za 1. republiky

Protestantské církve

- emancipace od vídeňských konzistoří: již na sklonku roku 1918 se jazykově české sbory evangelické církve augsburského i helvetského vyznání osamostatnily a založily **Evangelickou církev bratrskou**, od 1919 název **Českobratrská církev evangelická** (směs obou konfesí i Jednoty bratrské)

- v čele církve **synodní rada** a **synodní senior** + dvakrát ročně zasedá synodní zastupitelstvo, jednou za tři roky 100členný synod

14 **seniorátů** (13 v Čechách a na Moravě, jeden ochranovský = exilové sbory Jednoty Bratrské, které po 1918 vstoupily do ČCE), v čele seniorátu **konvent**, který volí **seniora** a **seniorátního kurátora**;

a na **sbory**, v jejich čele **staršovstvo** (presbyterstvo), které volí **faráře** a **presbytera – kurátora**

Generální sněm zástupců českých a moravských evangelických sborů v Obecním domě v prosinci 1918 (↓), který schválil vznik nové církve; prvním předsedou, posléze **synodním seniorem**, se stal **Josef Souček** (↓), který v této funkci působil 1918-1938

Církevní správa za 1. republiky

Vedle majoritní ČCE – další protestantské církve:

- **Augsburská církev evangelická ve východním Slezsku**, od 1948 **Slezská církev evangelická augsburského vyznání** (vznik 1923 – polští i čeští evangelíci na československém Těšínsku)
- **Deutsche Evangelische Kirche des Augsburgischen Bekenntnisses in Böhmen, Mähren und Schlesien** (od 1919 – němečtí evangelíci v českých zemích)
- **Církev adventistů sedmého dne** (v českých zemích od 90. let 19. století)
- **Bratrská jednota baptistů** (v českých zemích od ca. 1900)
- **Evangelická církev metodistická** (v ČSR založena 1920)
- **Svobodná církev reformovaná**, od 1919 **Jednota českobratrská**, od 1966 **Církev bratrská** – název se od roku 1919 vztahuje k bratrské tradici, ale jde o odnož americké kongregacionalistické církve
- **Jednota bratrská** = 1720 v Herrnhutu obnovená Jednota bratrská/Unitas fratrum, v ČSR byla zastoupena jen minimálně

Církevní správa za 1. republiky

Katolická církev

- 1920 navázány diplomatické styky ČSR se Svatým stolcem, ale jinak - v rámci kontinuity práva - nadále platily květnové zákony z roku 1874
- ⇒ silná závislost církve na státu ⇔ pnutí mezi ČSR a Vatikánem
- vyvrcholením **Marmaggiho aféra**: oslava výročí Husovy smrti 1925, prezident Masaryk nechal vyvěsit na Pražský hrad husitský prapor místo prezidentské standardy => urážka kurie, která odvolala apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho z Prahy, následovala složitá diplomatická jednání
- nakonec 1927 dohodnut a 1928 vyhlášen **modus vivendi** = provizorní dohoda ČSR se Svatým stolcem; biskupy jmenuje kurie, ale stát má právo veta z vážných politických důvodů; úpravy hranic diecézí podle aktuálních státních hranic, což ale realizováno velmi pomalu – nakonec téměř vůbec

Francesco Marmaggi

- postupně papežský nuncius v Rumunsku (1920-1923), Československu (1923-1925) a Polsku (1928-1936)
- od 1935 kardinál
- z ČSR odvolán v důsledku tzv. Marmaggiho aféry (viz výše), po níž sice nedošlo k přerušení diplomatických styků, ale nunciatura v Praze stejně jako velvyslanectví ČSR při Svatém stolci byly řízeny pouhými chargés d'affaires; 1928 do ČSR vyslán nový nuncius Pietro Ciriaci

Církevní správa za 1. republiky

Úpravy diecézních hranic – za 1. republiky téměř nerealizovány:

- v českých zemích byly teprve **1937 česká část Vitorazska a Valticko** připojeny k českobudějovické resp. brněnské diecézi
- ve Slezsku zůstal zachován status quo, tedy **generální vikariát v Těšíně** pro československou část vratislavské, od roku 1922 nové katowické diecéze; **ketřský komisariát** pro německou část olomoucké diecéze, **kladský generální vikariát** pro německou část pražské diecéze
- na Slovensku **1922** vznikla **trnavská apoštolská administratura** pro slovenskou část ostřihomské arcidiecéze (spravována apoštolskými administrátory podřízenými papeži; podobně také pět slovenských diecézí bylo vyňato z ostřihomské provincie a podřízeno přímo Svatému stolci; *modus vivendi* počítal se zřízením slovenské církevní provincie, což realizováno až 1977!)

Významní arcibiskupové a biskupové

Poslední pražský arcibiskup z dob monarchie **Paul Huyn** (1916-1919) – silně prorakouské postoje => již 1918 opustil republiku a 1919 rezignoval

František Kordač (1919-1931)

- měl uklidnit situaci v rozbouřené diecézi, ale byl silně konzervativní (hlásil se k odkazu papeže Pj̇a X.) => nedokázal zabránit odštěpení části modernistů a vzniku Československé církve
- přesto dokázal v některých ohledech spolupracovat s prezidentem Masarykem – při dostavbě katedrály a svatováclavském miléniu 1929
- 1931 rezignoval – zřejmě v důsledku konfliktu s papežským nunciem Pietrem Ciriaci (arcibiskup odmítal financovat výstavbu nové nunciatury; svou roli však mohly hrát i jeho konzervativní postoje, v nichž se rozcházel s tehdejší papežem Piem XI.)

Významní arcibiskupové a biskupové

Karel Kašpar, královéhradecký biskup 1921-1931 a pražský arcibiskup 1931-1941, od 1935 kardinál

- studoval v Římě, odborně zaměřen na kanonické právo a liturgiku
- podobně jako Kordač silně konzervativní, vymezoval se vůči modernismu, liberalismu a speciálně také vůči komunismu (1936: pastýřský list o bezbožném komunismu)
- 1935 v Praze hostil celostátní sjezd českých katolíků (350.000 osob na Strahovském stadionu; manifestace katolicismu)
- v době po Mnichovu a po okupaci čes. zemí oporou národa; od podzimu 1939 byl již velmi nemocný a v ústraní, †1941

Významní arcibiskupové a biskupové

Antonín Podlaha, světící biskup pražský (1920-1932), generální vikář pražské arcidiecéze (1919-1930)

- před biskupským svěcením byl docentem dějin křesťanského umění na pražské teologické fakultě
- důležitá role v poslední fázi dostavby katedrály sv. Víta (vnitřní zařízení)
- rozsáhlá publikační činnost o dějinách katedrály, svatovítského pokladu, pražské kapituly, její knihovny a archivu (zpracoval důležité inventáře rukopisů resp. úředních knih), ale také soupisové práce uměleckých památek a církevních památek v Čechách

Významní arcibiskupové a biskupové

Antonín Cyril Stojan, olomoucký arcibiskup (1921-1923)

- aktivní politik, od konce 19. století až do zániku monarchie poslancem Říšské rady, částečně také Moravského zemského sněmu za moravské křesťanské strany; po vzniku ČSR v Revolučním národním shromáždění a v Senátu za nově vzniklou Československou stranu lidovou
- arcibiskupem olomouckým se stal po rezignaci Lva Skrbenského z Hříště (1916-1920)
- podporoval rozvoj moravských poutních míst (zejména Velehradu; významné náboženské i národní místo), české školství, charitativní činnost církve – 1922 založil Arcidiecézní charitu olomouckou, podpořil vznik Diecézní charity brněnské; v diecézi velmi oblíben, snahy o beatifikaci

Významní arcibiskupové a biskupové

Leopold Prečan (1923-1947)

- jako arcibiskup pokračoval v podpoře cyrilometodějské a velehradské tradice
- významně se podílel na svolání prvního celostátního sjezdu českých katolíků 1935 – byl předsedou organizačního výboru (ke sjezdu viz výše)
- po zavření českých vysokých škol v roce 1939 prosadil transformaci olomoucké teologické fakulty na cyrilometodějské teologické studium – díky tomu mohli studenti teologie dokončit studium

Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně, který Prečan založil a v němž je pohřben:

Církevní správa za 1. republiky

Dopad pozemkové reformy na církve

- **pozemková reforma 1919** původně měla silně dopadnout i na církve: měla být konfiskována orná půda i lesy, např. pražskému arcibiskupství měl být z 23123 ha půdy ponechán zbytkový velkostatek o výměře 2000 ha
- nakonec byla pozemková reforma v případě církve silně zredukována: ve větší míře byla konfiskována orná půda, lesy však byly z velké části ponechány církvi (důvod = financování rozsáhlé charitativní činnosti)
- pozemková reforma postihla biskupství, kapituly a většinu klášterů, nedopadla však na **farní dvory**, jejichž majetek nepřekročil hranici 250 ha; duchovním byl navíc od roku 1926 přiznán plat od státu – tzv. **kongrua** (stanovil ji kongruový zákon z roku 1926; stát garantoval minimální příjem duchovního, pokud jej nezajistil výnos jeho benefícia)
- pozemkovou reformou byl však zasažen **farní patronát**, kdy šlechtickým patronům zůstala povinnost péče o kostely, ale při pozemkové reformě přišli o významnou část pozemkového majetku

Církevní správa za 1. republiky

Řeholní řády

- tradiční mnišské a kanovnické kláštery postiženy pozemkovou reformou, ale také předmětem kritiky modernistů i liberální prvorepublikové společnosti => většinou centra konzervativního katolicismu
- většího uznání požívaly řády a kongregace, zaměřené na zdravotní péči a různé oblasti charity
- **1927** do českých zemí přichází nové řeholní společenství: **Salesiáni Dona Bosca** = kongregace zaměřená na výchovu a vzdělání chlapců především ze sociálně znevýhodněného prostředí (založil sv. Jan Bosco 1815-1888; již 1844 založil tzv. oratoř – místo pro trávení volného času chlapců – v Turíně; od 1857 připravoval založení kongregace, k čemuž došlo 1859, ale až 1874 byla statuta kongregace schválena papežem)

Církevní správa za 1. republiky

Ignác Stuchlý, SDB

- studoval teologii v dominikánském generálním studiu v Olomouci
- 1894 odešel do Itálie, 1895 vstoupil do noviciátu v kongragaci Salesiánů Dona Bosca v Turíně, kde dokončil studia a byl vysvěcen na kněze
- působil jako salesián v Itálii a Slovinsku
- 1927 společně se Štěpánem Trochtou zakládá salesiánský dům ve Fryštáku u Zlína
- 1935 vzniká česká provincie Salesiánů, Stuchlý se stal prvním provinciálem

Kostel sv. Josefa a přilehlý dům Salesiánů Dona Bosca s oratoří v Moravské Ostravě (salesiánský dům založen 1934, kostel vystavěn 1935-1937)

Církevní správa za 2. republiky a Protektorátu

Mnichov => zásadní nesoulad hranic státu a diecézí:

- již na podzim **1938** zřízeny **generální komisariáty** pro části českých diecézí, připojené ke Třetí říši (Praha => Ostrov nad Ohří, České Budějovice => Vyšší Brod, Hradec Králové => Trutnov, Olomouc => Branice, Brno => Mikulov)
- v březnu **1939** povýšeny na **generální vikariáty**
- v českobudějovické diecézi nakonec (do roku 1942) došlo k předání správy příslušných oblastí sousedním diecézím (Řezno, Pasov, St. Pölten, Linec)
- litoměřická diecéze téměř celá diecéze v sudetské župě => naopak generální komisariát pro českou část diecéze (Libochovice)

Církevní správa po roce 1945

Po konci války: rychlá obnova diecézní příslušnosti pohraničí

×

vyhnání Němců => značné množství prázdných far; Benešovy dekrety dopadly i na některé kláštery v pohraničí a na celý Řád německých rytířů.

Nová situace v českém Slezsku: 1947 zde zřízena zvláštní **apoštolská administratura v Českém Těšíně** podléhající přímo Svatému stolci; 1978 pak celé toto území připojeno k olomoucké arcidiecézi.

(V 70. letech i další změny hranic:

- již 1972: území ketřského komisariátu a kladského generálního vikariátu připojena k opolské diecézi.

- 1977 především velké změny na Slovensku: zřízena trnavská a košická církevní provincie, kterým podřízeny jednotlivé slovenské diecéze.)

Kostel Nejsvětějšího srdce Ježíšova z 90. let 19. století a přilehlý jezuitský dům v Českém Těšíně – 1947-1977 sídlo apoštolského administrátora českotěšínského pro oblasti Těšínska a Jesenicka (František Onderek 1947-1962; Antonín Veselý 1962-1977 dosazen pouze státem, bez souhlasu papeže)

Církevní správa po roce 1948

Nástup komunistů k moci = zásadní mezník ve vývoji církevní správy.

V ČSR nebyla ani před válkou ani po ní odluka církve od státu × komunisté existující podřízení církve státu dovedli k „dokonalosti“.

Tzv. církevní zákony (říjen 1949)

- speciálním zákonem ustaven **státní úřad pro věci církevní**, který fungoval do roku 1956; poté jeho agendu převzalo Ministerstvo školství a kultury (jeho Církevní oddělení, později Sekretariát pro věci církevní)
- úřadu resp. ministerstvu podléhaly **církevní odbory** krajských a okresních národních výborů v čele s krajským či okresním **církevním tajemníkem**
- nutnou podmínkou vykonávání činnosti každého duchovního = **státní souhlas k výkonu duchovenského povolání** (bez něj duchovní nesměl vykonávat činnost a neměl nárok na mzdu; církevní tajemníci kontrolovali činnost kněží a v případě kritiky režimu nebo rozvíjení režimem nepovolených aktivit => státní souhlas odebrán)

Církevní správa po roce 1948

- již 1948: znárodněn církevní majetek
- **říjen 1949: zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností:**
- stát znárodnil rovněž veškerá patronátní práva ke kostelům, obročím a jiným církevním ústavům
- z toho důvodu stát současně převzal závazek **finančního zabezpečení duchovních a péči o kostely a další církevní budovy** => na rozdíl od kongruového zákona 1926 stát nyní plně převzal vyplácení platů duchovních (samozřejmě pod podmínkou státního souhlasu => stát si i prostřednictvím financování církev zcela podřídil)

Církevní správa po roce 1948

Perzekuce církevních představitelů komunistickým režimem

- absolutní podřízení církve státu = pouze jedna strana mince
- současně s tím vyvíjen na církevní představitele obrovský tlak, aby i veřejně podporovali komunistický režim (vytvořena nová „Katolická akce“ – sdružení kněží spolupracujících s režimem, což neúspěšné)
- v případě aktivního či pasivního odporu => minimum = **odebrání státního souhlasu**, případně nucená **internace** (domácí vězení), často však **obvinění z trestného činu „Maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi“** (od 1950), případně z přípravy protistátního spiknutí apod.

Církevní správa po roce 1948

Faktický rozklad diecézní správy

Po roce 1948 v poměrně krátké době internace, případně odsouzení a uvěznění většiny arcibiskupů a biskupů:

Praha: kardinál **Josef Beran** (1946-1969; 1949-1963 internován, 1963-1965 na svobodě, ale bez státního souhlasu, 1965-†1969 exil v Římě)

Litoměřice: kardinál **Štěpán Trochta, SDB** (1947-1974; 1950-1953 internován, 1954 odsouzen ve vykonstruovaném procesu k odnětí svobody na 25 let, 1960 – amnestie, 1968-1974 opět správa diecéze, ale po roce 1969 šikanován církevním tajemníkem a státní bezpečností, zemřel na mozkovou mrtvici po několikahodinovém jednání s krajským církevním tajemníkem)

Hradec Králové: Mořic Pícha (1931-1956; 1950/51 internován, 1951 podepsal spolupráci s komunistickým režimem a mohl působit jako biskup až do své smrti; jeho spolupráce s režimem nebyla příliš aktivní)

Kardinál Josef Beran

- studia na české koleji v Římě (Nepomucenum), poté teologie v Praze, profesor pastorální teologie
  - 1942 v rámci Heydrichiády vězněn na Pankráci a v koncentračních táborech Terezín a Dachau
  - již 1946 jmenován pražským arcibiskupem
  - 1948: odmítl podpořit „Katolickou akci“, především však exkomunikoval kněze Josefa Plojhara – 1948-1968 ministra zdravotnictví v komunistické vládě a 1951-1968 předsedu ČSL
- ⇒ internace 1949-1963
- 1965 jmenován kardinálem, režim mu umožnil emigraci do Říma, kde se ještě zapojil do jednání 2. Vatikánského koncilu (1962-1965)

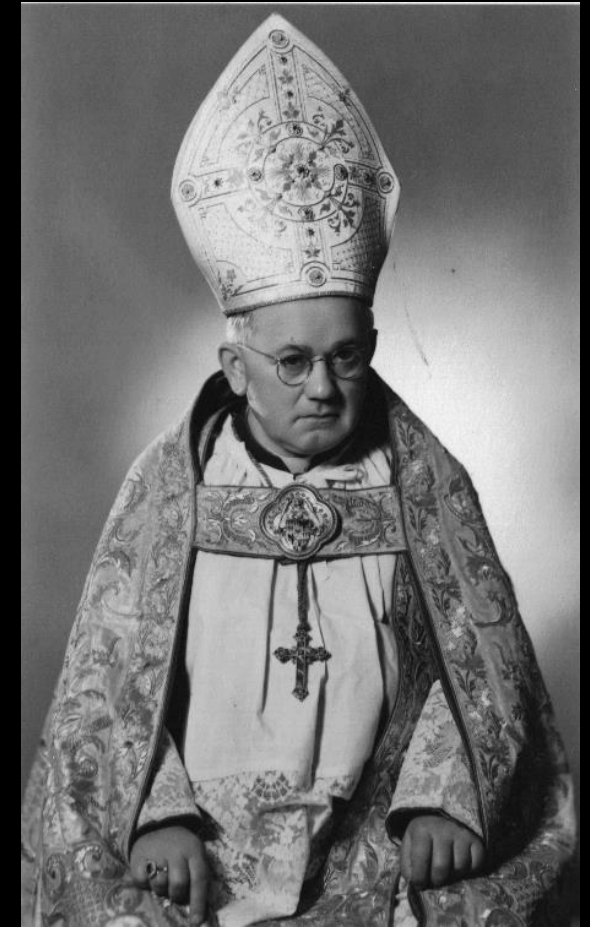
Kardinál Štěpán Trochta

- 1923 odešel do Turína, aby vstoupil do noviciátu kongregace Salesiánů Dona Bosca; zde se seznámil s Ignácem Stuchlým
- 1924 zakládal dům pro české chlapce poblíž Turína, který 1927 přesunut do Fryštáku => příchod salesiánů do ČSR
- poté návrat do Itálie, studia teologie, vysvěcení na kněze 1932
- poté opět aktivní v salesiánské kongregaci v českých zemích, budování oratoří v Ostravě a Praze
- 1942 uvězněn nacisty (Terezín, Dachau, Mauthausen)
- 1947 biskupem litoměřickým; 1948 mluvčím československých biskupů při jednání se státem, kde se údajně snažil o nalezení dohody; po krachu jednání se postavil za kardinála Berana => od 1950 internace
- 1968-1974: opětovné působení v čele diecéze
- 1969 jej Pavel VI. jmenoval kardinálem *in pectore*

Církevní správa po roce 1948

- České Budějovice: **Josef Hlouch** (1947-1972; 1950-1963 internován, 1963-1968 na svobodě, ale bez státního souhlasu, 1968-1972 návrat do úřadu, ale od 1969 opět pronásledován; zemřel poté, co byl zbit příslušníky StB)
- Olomouc: **Josef Matocha** (=>) (1948-1961; 1950-1961 internován, od 1952 v naprosté izolaci od okolního světa); jeho světící biskup **Stanislav Zela** byl roku 1950 odsouzen v monstrprocesu Zela a spol. k 25 letům vězení
- Brno: **Karel Skoupý** (1946-1972; 1950-1963 internován, z toho od 1953 v naprosté izolaci, 1963 propuštěn na svobodu, ale pod stálým dohledem, 1968-1972 návrat do úřadu, ale od 1969 opět pronásledován)

Církevní správa po roce 1948

- místo biskupů diecézi obvykle spravoval jejich **generální vikář**, případně tzv. **kapitulní vikář**, což byla v církvi od roku 1917 obdoba dřívější hodnosti kapitulního administrátora *sede vacante*
- tito vikáři obvykle loajální komunistickému režimu, pokud jím nebyli přímo dosazeni
- u dvou nejvýznamnějších českých biskupství – arcibiskupství pražského a olomouckého – došlo ke jmenování **apoštolských administrátorů *sede vacante***, tedy vysvěcených biskupů, kteří nebyli řádnými (sídelními) biskupy a diecézi pouze provizorně spravovali
- **František Tomášek**: 1965-1977 apoštolský administrátor pražské arcidiecéze, byl nakonec 1977 jmenován pražským arcibiskupem
- **Josef Vrana**: 1973-1987 apoštolský administrátor olomoucké arcidiecéze
- **František Vaňák**: 1989 apoštolský administrátor olomoucké arcidiecéze; až po revoluci, v prosinci 1989, byl jmenován olomouckým arcibiskupem
- uvedení administrátoři museli být – alespoň zpočátku – přijatelní pro režim, s nímž museli do jisté míry spolupracovat; nejvíce to platí o Josefu Vranovi; naopak kardinál Tomášek zpočátku spolupracoval, postupně však vystupoval vůči režimu velmi kriticky

Kardinál František Tomášek

- 1949 tajně vysvěcen arcibiskupem Matochou na biskupa a tajně jmenován světícím biskupem olomouckým
- 1951 zatčen a vězněn v internačním táboře pro řeholníky; poté na nucených pracích v kamenolomu
- 1954 propuštěn a bylo mu umožněno působit ve farnosti Moravská Huzová (ač byl vysvěcený biskup!)
- 1962-1965: postupně se účastnil všech čtyř jednání 2. vatikánského koncilu jako zástupce českých biskupů
- 1965: kurie i ČSSR se po složitých jednáních shodli na Tomáškovi jako administrátorovi pražské diecéze (na místě kardinála Berana)

Kardinál František Tomášek

- 1968: Tomášek veřejně hovořil o perzekuci církve v 50. – 60. letech, významně podpořil obrodný proces, požadoval svobodu vyznání a církví
- zasadil se o návrat odstavených biskupů (Trochta, Hlouch, Skoupý) do úřadu
- nové pronásledování církve po roce 1968: Tomášek zpočátku dost opatrný, postupně však stále sebevědomější:
- do českých zemí uváděl koncilní reformy
- 1973 velkolepé oslavy 1000 let biskupství
- 1974 pohřeb kard. Trochty v Litoměřicích
- 1977 jmenován pražským arcibiskupem
- 1985 oslavy 1100 let od † sv. Metoděje
- 1987 zahájil desetiletí duchovní obnovy
- 1989 významně podpořil sametovou revoluci
- 1989-1992: stál u obnovy církve v čes. zemích
- 1990 přivítal v Praze Jana Pavla II. =>

Církevní správa po roce 1948

Perzekuce farního kléru

- rozsáhlá šikana kléru (církevní tajemníci, StB, SNB...), postihy od odebrání státního souhlasu až po vykonstruovaná obvinění
- jeden z nejznámějších případů = proces proti faráři v Čihošti (=>) **Josefu Toufarovi** po tzv. **čihoštském zázraku**: komunisté případ využili jako výstrahu ostatním kněžím i jako důkaz „tmářství“ katolické církve; Toufar zemřel na následky mučení během vyšetřování, kdy se vynuceně přiznal, že zázrak zinscenoval

Církevní správa po roce 1948

Perzekuce řeholního kléru

- již únor/březen 1950: vykonstruovaný **monstrproces Machalka a spol.** proti skupině řeholních představitelů (Augustin Machalka byl opatem v Nové Říši)
- **Akce K:** 13. / 14. 4. 1950 přepadeny kláštery mužských řádů a kongregací; řeholníci odvezeni do internačních táborů, např. v želivském klášteře (=>), kláštery zrušeny, činnost řádů pozastavena, většina řeholníků dlouhodobě internována, menšina využila dobrovolný odchod do civilního života

Církevní správa po roce 1948

Akce Ř: letní a podzimní měsíce 1950 (2 fáze)

- obdoba akce K, zaměřená na ženské řády a kongregace
- oproti akci K mírnější
- režim nutně potřeboval kvalifikované sestry pracující v nemocnicích a sociálních zařízeních => kláštery řádů a kongregací zaměřené na péči o nemocné a postižené byly částečně zachovány (režim za ně neměl náhradu)
- ostatní sestry byly podobně jako řeholníci internovány ve vybraných kláštorech, zejména v pohraničí; zde pracovaly např. v textilním průmyslu nebo zemědělství, mohly však dodržovat svou řeholi a nosit hábit
- menší část sester zvolila odchod do civilního života

Akce B: 1953 plánována definitivní likvidace všech ženských řádů a klášterů, nakonec nerealizováno

Bílá Voda na Jesenicku: bývalá piaristická kolej, poté klášter Chudých školských sester Naší Paní, 1950 zrušen v akci Ř a přeměněn v internační tábor zejména starších řeholnic (zdejší komunita čítala přes 400 sester různých řádů!)

Církevní správa po roce 1948

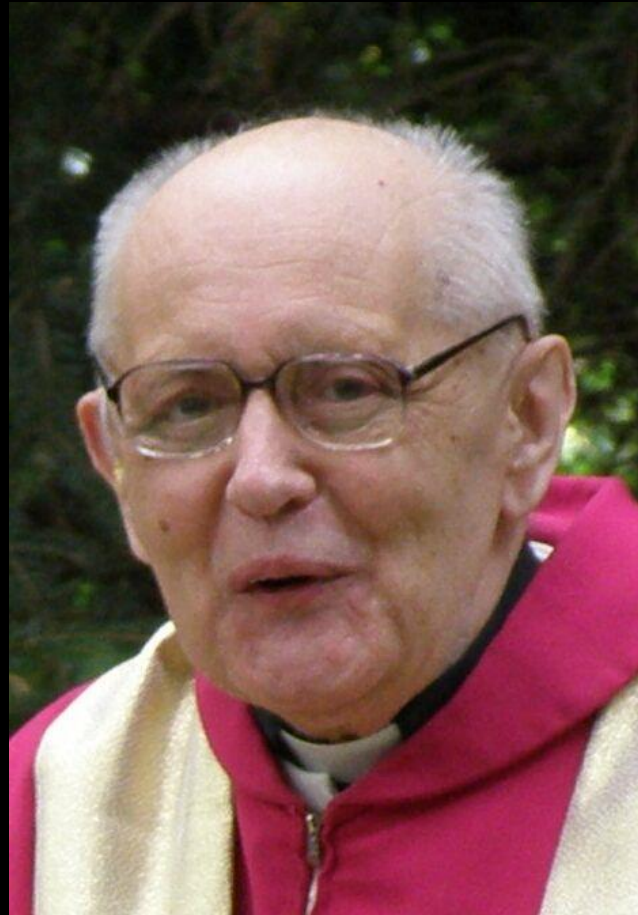
Skrytá či podzemní církve

- od konce 40. do konce 80. letech v českých zemích i na Slovensku vedle oficiální, režimem částečně tolerované a přitom soustavně pronásledované církve existovaly také paralelní tajné církevní struktury
- v ilegalitě působila **řada církevních řádů**, např. Salesiáni Dona Bosca, kteří pokračovali ve svých aktivitách s mládeží, ale také premonstráti, dominikáni, františkáni, jezuité, některé ženské řády a kongregace...; jejich členové složili tajně řeholní sliby, ale žili ve světě jako běžní občané (samozřejmě byli svobodní, ale vykonávali některé světské zaměstnání, žili ve svém bytě a setkávali se obvykle během víkendů a dovolených)
- v ilegalitě fungovala také teologické vzdělání – podzemní univerzita, vedená teologem **Josefem Zvěřinou**

Církevní správa po roce 1948

- tajně vystudovaní bohoslovci => nutnost získat **tajné kněžské svěcení**, což bylo částečně možné **v zahraničí** (hojně např. v Německé demokratické republice, kde byl mj. vysvěcen tajný kněz **Tomáš Halík**), anebo **u tajných biskupů podzemní církve**
- tajným biskupem byl zprvu i František Tomášek, dále Kajetán Matoušek, Ladislav Hlad, Karel Otčenášek, Jan Blaha, Felix Maria Davídek, Stanislav Krátký a další
- v Brně společenství **Koinótés** kolem biskupů Davídka a Krátkého = **rozsáhlé společenství podzemní církve**; silně progresivní, došlo zde mj. k svěcení ženatých kněží a biskupů i ke svěcení žen (jménem známa je pouze **Ludmila Javorová**, Davídkova generální vikářka)
- tyto výjimečné kroky byly odůvodňovány tzv. **mexickými fakultami** = soubor dispenzí z církevního práva, které udělil Pius XI. mexickým biskupům za občanské války v Mexiku, aby mohli přijímat mimořádná opatření

Felix Maria Davídek (1921-1988) a Stanislav Krátký (1922-2010) patří k nejznámějším představitelům podzemní církve; oba byli vysvěceni kněžími ještě před nástupem komunistické diktatury, biskupy vysvěceni tajně 1967 resp. 1968; stáli v čele společenství Koinótés, do nějž patřila také Ludmila Javorová (nar. 1932)

Církevní správa po roce 1989

Kardinál Tomášek = jedna z tváří sametové revoluce; 21. 11. vydal prohlášení „Všemu lisu Československa“, v němž se postavil na stranu revoluce; 25. 11. sloužil v katedrále mši na počest kanonizace sv. Anežky České (v Římě 12. 11. 1989), po níž následovala jedna z největších demonstrací na Letenské pláni, které se Tomášek také zúčastnil.

Již na konci roku 1989 a zejména během první poloviny roku 1990: série kroků, jimiž se zásadně změnilo postavení katolické církve (i jiných církví) ve státě a společnosti:

- 18. ledna 1990: navázány diplomatické styky se Svatým stolcem
- 21./22. duben 1990: návštěva papeže Jana Pavla II. v Československu
- 14. května 1990: ustavení československé biskupské konference

Církevní správa po roce 1989

Rychlé obsazení vakantních diecézí:

Litoměřice: zde byl sídelní biskup **Josef Koukl** (1989-2003) jmenován ještě před sametovou revolucí – v červenci 1989

Hradec Králové: 21. prosince 1989 byl jmenován sídelní biskup **Karel Otčenášek** (1989-1998)

Olomouc: **František Vaňák** (1989-1991) byl ustaven v červenci 1989 pouze apoštolským administrátorem; po revoluci byl 21. prosince 1989 jmenován sídelním arcibiskupem; v březnu 1990 mu byli jmenováni dva pomocní biskupové Jan Graubner a Josef Hrdlička

České Budějovice: 14. 2. 1990 jmenován sídelní biskup **Miloslav Vlk** (1990-1991; poté arcibiskup pražský a kardinál)

Brno: 14. 2. 1990 jmenován sídelní biskup **Vojtěch Cikrle** (1990-2022)

V Praze bylo jmenováno několik pomocných biskupů: již v roce 1988 Jan Lebeda a Antonín Liška, 1990 pak František Lobkowicz a František Radkovský, ze zahraničí se vrátil Jaroslav Škarvada (biskupem českých krajanů v zahraničí již od roku 1982).

Církevní správa po roce 1989

Zřízení nových diecézí

1993 byl realizován mnohokrát zvažovaný plán (poprvé 1393, pak zejména po polovině 17. století) na zřízení **plzeňského biskupství**: získalo západní část pražské arcidiecéze, severozápadní část českobudějovické diecéze a malé území na jihozápadě litoměřické diecéze; prvním biskupem **František Radkovský (1993-2016)**.

1996 byl realizován plán z doby Marie Terezie na zřízení biskupství v Opavě, avšak v modifikované podobě: protože hlavním centrem regionu mezitím Ostrava, bylo zřízeno **biskupství ostravsko-opavské**, které zahrnuje české Slezsko (oblast někdejší českotěšínské administratury i slezskou část olomoucké diecéze) a přilehlou část severní Moravy (Ostravsko); prvním biskupem **František Lobkowicz (1996-2022)**.

Katedrála Božského spasitele v Ostravě a konkatedrála Nanebevzetí Panny Marie v Opavě

Církevní správa po roce 1989

Finanční a majetkové postavení církve po roce 1989

Po revoluci 1989 a po vzniku samostatné České republiky stále platil komunistický zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností.

Tento zákon byl 1990 zásadně novelizován, avšak **zůstala zachována hospodářská podpora církví státem**; církve i nadále součástí resortu kultury. Stát již ovšem nijak nezasahoval do personální politiky církví – o počtu svých zaměstnanců a jejich výběru si rozhodovaly církve samy.

↔ Také restituce církevního majetku – na rozdíl od jiných restitucí majetku zabaveného po 25. 2. 1948 – dlouho neproběhly.

Církevní správa po roce 1989

Omezené církevní restituce roku 1990: tzv. výčtový zákon (zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého):

- církvi, nejvíce řádům a kongregacím, byly **navráceny budovy**, nikoliv však pozemkový majetek; to mnohdy problematické: církevní subjekty neměly prostředky na opravy a údržbu navrácených budov
- již tehdy byl připraven zákon o všeobecné restituci církevního majetku, ale nebyl schválen
- někdejší církevní majetek byl ovšem blokován => jeho vlastníci s ním nesměli disponovat

Církevní správa po roce 1989

Církevní restituce 2012 ⇔ odluka církví od státu

- po dlouhých diskuzích církevní restituce provedeny zákonem č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů
- dohodnut poměrně složitý model:
- církvím mělo být vráceno 56% majetku (hlavně pozemkový majetek, lesy a polnosti, ale také hospodářské a jiné budovy...), který ve vlastnictví státu
- zbylých 44% církevního majetku, který se nacházel 1. 1. 2013 v jiném než státním vlastnictví, zůstalo aktuálním vlastníkům (často např. obcím a krajům, ale také různým soukromým vlastníkům)
- za tento majetek církvím náleží náhrada 59 miliard Kč splatná v pravidelných splátkách během 30 let se zohledněním inflace (je pevně stanoven podíl jednotlivých církví; katolická 80 %, přestože na znárodněném majetku měla ještě výraznější podíl)
- prvních 17 let účinnosti zákona postupně klesá příspěvek státu na činnost církví až na nulu; od roku 1. 1. 2030 tak nastane úplná odluka církví od státu (pak už stát bude platit pouze výše zmíněné náhrady – do 31. 12. 2042).